DIRŽIŲ KAPINYNAS

Ėrika STRIŠKIENĖ

2001 m. spalio mėn. Diržių kapinyne (AV–782) buvo ištirtas 50 m² plotas. Iškastos dvi perkasos: 3x10 m (LIII) ir 4x5 m (LIV) dydžio. Tyrimai vyko V kapinyno dalyje, kur pastebėtos 2 naujos mechanizuotu būdu iškastos duobės. LIII perkasoje kapų nerasta, tačiau aptiktos dvi duobės: 2,0x1,3 m (dugnas pasiektas 1,15 m gylyje) ir 0,45x0,35 m (dugnas – 0,85 m gylyje) dydžio. Duobės su degėsiais, akmenimis bei lipdyta keramika (pakraštėlis (kaklelio aukštis – 1,2 cm) ir ~100 fragmentų rusvai pilkos molio masės, su smulkaus granito priemaišomis). Gali būti, kad aptiktas kapinyno V pakraštys.

LIV perkasa 4x5 m dydžio buvo kasama 15 m į R nuo LIII perkasos. Čia aptikta 1,4x0,7 m dydžio kapo duobė, orientuota 45°–215° kryptimi (dugnas pasiektas 0,8 m gylyje). Kapas suardytas, aptikti tik menki kaulų fragmentai.

2000 m. archeologiniai tyrimai nebuvo vykdomi, o 1999 m. tyrimų autorės lėšomis iškasta tik 3x6 m dydžio perkasa (LII). Būtent šioje vietoje 2001 m. atsirado dar viena savavališkai iškasta duobė. 1999 m. čia buvo aptiktas beveik nesuardytas vaiko kapas 92. Kapinyno naikinimas vyksta ir toliau. Paminklas yra nuolat ardomas „senienų mėgėjų“ bei ūkinės veiklos, todėl ateityje tyrimus reikėtų pratęsti.

DIRŽIAI CEMETERY

In 2001 CRCCL investigated the Diržiai cemetery (Pakruojis district). 2 destroyed graves were found. The cemetery is dated to the 8th–11th centuries.

BARZŪNŲ KAPINYNAS

Valdemaras ŠIMĖNAS

VU toliau tęsė 1998 m. pradėtus Barzūnų kapinyno (Šilutės r., Vilkyškių sen.) tyrinėjimus (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais,* V., 2000, p. 273–276*; ATL 2000 metais,* V., 2002, p. 103–105). Tyrinėjimus finansavo Lietuvos Respublikos KVAD.

Iš viso 2001 m. buvo ištirtas 200 m² plotas (perkasos XIII–XVII). Pagrindinis tyrinėjimų tikslas buvo ištirti labiausiai suardytą kapinyno dalį prie buvusio smėlio karjero pakraščio (perkasos XIII–XIV) ir patikslinti kapinyno teritoriją R (perkasa XV) ir V kapinyno dalyje (perkasos XVI–XVII). Pradžioje vienu metu atidengiamos perkasos XIII ir XIV. Jos kastos į V nuo 1999 m. tirtos perkasos V šiaurinio galo (į V nuo kv. A–6–12). Vėliau R kapinyno dalyje, 10 m į R nuo 1999 m. kastos perkasos IX, iškasta perkasa XV. Galiausiai bandyta patikslinti V kapinyno ribą. Todėl 10 m į V nuo 2000 m. tirtos perkasos XII buvo iškastos dar dvi perkasos (XVI ir XVII). XVII perkasa sujungta su XVI ir yra jos tąsa į V.

Tyrimų metu surasta 18 kapų (35–52). Kapas 43 buvo dvigubas. Be to, šis kapas įdomus tuo, kad viršutinis kapas 43A buvo degintinis, o apatinis 43B – griautinis. Kapas 37 buvo degintinis urnoje, kiti kapai griautiniai. Kapų duobės stačiakampio užapvalintais kampais formos. Kapo 35 duobė artima ovalo formai. Kapų duobės gana didelės. Kapo 35 duobė – 280x185 cm dydžio, kapo 43 – 225x130 cm dydžio. Tik kape 39 buvo palaidota paauglė mergaitė. Šio kapo duobė – 170x98 cm dydžio. Kiti kapai suaugusių. Karstų liekanos pastebėtos tik prie žalvarinių dirbinių. Kapų duobių dugnas plokščias. Kapuose 42, 46 (?) ir 50 rasta įkapių, susijusių su žirgais. Kape 42 rasti kamanų dirželiai su sagtelėmis ir apkalėliais, bei pavieniai žirgų dantys. Kape 46 rastas geležinio pentino (?) fragmentas. Kape 50 rasta žirgo galva su dvinariais žąslais dantyse. Visi kapai rasti perkasose XIII ir XIV. Dalis kapų buvo visai paviršiuje, 8–15 cm gylyje ir gerokai apardyti. Be to, didžioji dalis kapų apardyti kasant smėlį.

Kapuose mirusiųjų kaulai beveik neišliko. Todėl mirusiųjų padėtį kape galima nustatyti pagal įkapių išsidėstymą. Keliuose kapuose išliko mirusiųjų dantys (kapai 39, 40, 48–51), kaukolių (kapai 35, 36, 38, 41, 43B, 47), ilgųjų kaulų ir kaulų, užsikonservavusių apyrankėse bei įvijiniuose žieduose, fragmentai (kapai 45, 46, 49). Tai taip pat padėjo nustatyti mirusiųjų padėtį kapuose. Vyrai orientuoti galvomis dažniausiai 330° kryptimi, tik kapas 50 orientuotas 20° kryptimi. Moterys paguldytos priešinga kryptimi. Vyrauja maždaug 160° krypties orientacija. Tik kapas 47 orientuotas 130° kryptimi.

Vyrams pagal įkapes galima skirti kapus 35, 42, 43B, 48–51. Turtingumu išskirtini kapai 43B ir 48. Visuose juose (išskyrus nuardytu galvūgaliu kapą 49 ir labai suardytą kapą 42) rasta po vieną ietigalį. Beveik visuose kapuose rasti peiliai (kapai 35, 43B, 48, 49, 51), įmoviniai kirviai (kapai 43B, 48). Kape 43B rastas dalgis. Prie dirbinių rasta gintaro karolių. Jie, matyt, buvo naudoti kaip amuletai. Vyrų kapuose rasta gintaro karolių ir žalvarinių įvijėlių apvarų. Tarp pavienių karoliukų yra aštuoniukės arba lašo formos (kapas 42) karolis.

Vyrų kapuose gana daug papuošalų: kape 43B – žieduotoji antkaklė, kape 48 – antkaklė su aštuoniukės formos plokštele ir kabliuku galuose; nemažai kapuose žiedų ir segių. Žiedai (po 3–4 kape) dažniausiai įvijiniai, bet pasitaikė ir praplatinta vidurine dalimi (kapai 35, 49). Segės – lankinės ilgakojės su laipteliu kojelės gale (k. 35) ir didelės II grupės žieduotosios (kapai 43B – dvi, 48 – trys). Kape 42 rasti 4 segių kūgeliai. Kapuose 43B, 42 ir 48 aptikti žalvariniai pincetai. Kape 43B rasta apyrankė nežymiai storėjančiais galais. Yra kapuose su apranga susijusių įkapių. Tai geležinės ovalo formos diržų sagtys (kapai 42 – dvi, 43B, 48, 50).

Suardytame kape 42 rasta viena žalvarinė diržo sagtelė, du kvadratiniai diržo apkalai su kniedėmis kampuose bei du profiliuoti diržiukų galų apkalai. Šios įkapės greičiausiai sietinos su žirgo kamanomis ar batų aulų susegimais.

Atskirai reikėtų paminėti, kad kape 35 buvo surasta medinė konstrukcija primenanti luotą. Ji gulėjo kapo duobės paviršiuje. Atrodo, ši medinė konstrukcija iš viršaus dengė kapą ir tik vėliau įsmuko į kapo duobės vidų.

Beveik pusę ištirtų kapų galima skirti moterims. Tai kapai 36, 40, 41, 44, 47. Moterų kapuose vyravo papuošalai. Tai antkaklės, segės, apyrankės, žiedai, galvos dangos ir drabužių smeigtukai, gintaro karoliai ir sudėtinės apvaros (22 pav.). Iš darbo įrankių tik kape 40 rastas minkšto kalkakmenio verpstukas ir yla (23 pav.), o kape 44 – mažas peiliukas.

Mirusiųjų moterų galvos danga ar šukuosena susegama geležiniu virbo formos smeigtuku (kapai 36, 41 ir 47), kurio viename gale ant virvutės prikabinami keli 22 cm ilgio gintaro karoliukai. Ant kaklo (kapai 36 ir 40 – dvi) surastos antkaklės (22 pav.). Žieduotųjų antkaklių galai apvynioti viela ir baigiasi kabliuku ir kilpele. Kape 40 antroji antkaklė yra unikali Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Ji taip pat žieduotoji ir primena dėželines antkakles, o galai puošti prilituotais rantytais strypeliais ir rutuliukais tarp jų. Stiliškai ir gamybos technologija antkaklė panaši į 1999 m. tirto kapo 7 apyrankę ir segę. Atrodo, kad Barzūnų apylinkėse gyveno meistras, labai mėgęs puošti dirbinius žiedeliais ir įvaldęs savitą dirbinių gamybos technologiją. Ant kaklo moterys nešiodavo kelių gintaro karoliukų, žalvarinių įvijėlių, kibirėlio formos pakabukų apvaras. Kape 36, apvaroje su gintaro karoliais ir įvijėlėmis rastas aštuoniukės arba lašo formos gintaro karolis ir sidabrinis kibirėlio formos pakabukas. Ypač graži apvara iš žalvarinių įvijėlių ir mėlyno stiklo karoliukų rasta kape 40.

Moterys mėgo taip pat krūtinės papuošalus. Jos nešiojo tiek smeigtukus, tiek seges. Kapuose 36 ir 40 rasti žalvariniai kryžiniai smeigtukai su geležinėmis adatomis (22, 23 pav.). Jie nešiojami po du. Kapuose surastos segės: kape 36 – viena, kape 44 – dvi ir kape 47 – dvi. Jos – lankinės ilgakojės. Jų užkabos lietos per visą kojelės ilgį.

Rankos ir pirštai puošti apyrankėmis ir žiedais. Apyrankės nežymiai storėjančiais galais. Jos rastos kape 36 – dvi, kape 40 – viena ir dvi juostinės, kape 44 – viena ir kape 47 – dvi. Tik kapo 47 apyrankių galai ornamentuoti iškilių akučių eilėmis. Žiedai įvijiniai. Tik kape 36 žiedas yra praplatinta vidurine dalimi.

Dalį apardytų kapų (38, 39, 45, 46) yra sunku identifikuoti pagal lytį. Tačiau ir jie greičiausiai skirtini moterims. Čia taip pat rasta ilgakojų segių (kapai 38, 39 – geležinė, 45), gintaro karoliukų, nežymiai storėjančiais galais apyrankė (k. 39), žalvarinių įvijėlių, žiedų. Dalis žiedų (kapai 39, 45) – praplatinta vidurine dalimi. Kape 38 surastas 15 cm ilgio peiliukas, kape 39 – geležinis lazdelinis smeigtukas. Suardytame kape buvo surastas geležinio dirbinio primenančio pentiną fragmentas. Be to, vyrų ir moterų kapuose surasta pavienių puodų šukių (kapai 35, 36, 38, 40, 44, 46, 51). Jos lipdytos lygiu arba nežymiai grublėtu paviršiumi.

Jau ankstesnių metų tyrinėjimuose buvo rasta pavienių degintinių kauliukų. Šiemet pasisekė aptikti du degintinius kapus. Kapas 37 buvo įrengtas nedidelėje, apie 30 cm skersmens ir 15 cm gylio (nuo kontūro išaiškėjimo) duobutėje. Degintinių kaulų nedaug. Jie permaišyti su smėliu ir keramikos šukėmis. Matyt, urna buvo rituališkai sudaužyta laidojimo metu. Urna grublėtu paviršiumi. Ji labai prastai išdegta. Paviršius nutrupėjęs nuo vidinės pusės. Surinkta apie 20 smulkių šukių. Viena šukė vainikėlio. Sprendžiant

22 pav. Barzūnų kapinyno kapo 36 radiniai.
Fig. 22. Finds from 36 in Barzūnai cemetery.

23 pav. Barzūnų kapinyno kapo 40 radiniai.
Fig. 23. Finds from grave 40 in Barzūnai cemetery.

pagal ją, urna buvo nežymiai profiliuota. Jokių įkapių kape nerasta. Atrodo, kad urna turėtų priklausyti tam pačiam laikotarpiui kaip ir aplinkiniai kapai. Tai tarsi patvirtina ir antrasis degintinis kapas 43A. Jis, be abejonės, vienalaikis su kapu 43B. Abiejų kapų kontūrai sutapo. Griautinis kapas buvo 50–60 cm giliau už degintinį. Urna su degintiniais kaulais sudaužyta ir pasklidusi visame kapo duobės plote. Duobė, kaip minėta, – 225x130 cm dydžio. Puodų šukės sudarė gausius lizdus. Iš viso surinkta daugiau kaip 45 stambios šukės ir daug trupinių. Šukės grublėtos. Urnos būta pūstais šonais, nežymiai profiliuotu kakleliu. Degintiniai kaulai smulkūs ir jų nedaug. Tarp degintinių kaulų surasta viena įvijėlė. Tačiau kapą nesunku datuoti pagal radinius, surastus po degintiniu kapu esančiame kape 43B.

Likusiose perkasose kapų nerasta. Taigi galima konstatuoti, kad R ir V kapinyno riba išaiškinta. Kasant perkasą XV, rytiniame kapinyno pakraštyje perartame žemių sluoksnyje pasitaikė gana daug atsitiktinių puodų šukių. Tai persimaišiusi lipdyta, žiesta ir glazūruota keramika. Atrodo, kažkur netoliese, į R nuo kapinyno, Jūros upės link turėtų būti archeologinių laikų gyvenvietė bei kaimo sodybos vieta.

Tyrimų metu buvo sijojamas smėlis iš perkasų ir kapų duobių, tačiau tai beveik nepasiteisino. Tai atėmė daug laiko ir jėgų, o buvo rastos tik dvi puodų šukelės, gintaro karoliukas, įvijinio žiedo fragmentas ir įvijėlė.

Kapinynas skiriamas Nemuno žemupio skalvių etnokultūrinei sričiai. 2001 m. tirti kapai datuojami IV a. pabaiga – V a.

BARZŪNAI CEMETERY

The VU archaeological expedition further investigated the Barzūnai cemetery, which is situated in the Šilutė district, the Vilkyškiai ward. The area of 200 m^2 was investigated. During investigations 18 graves with abundant and rare burial items were found. The cemetery is datable to the 4th–5th centuries.